

cają treść prezentowanej pracy. To dzięki nim nie stała się ona zwykłą kroniką, ale nabrała charakteru pracy naukowej o dużej wartości merytorycznej.

Dołączone fotografie z uroczystości wręczenia Nagrody stanowią niewątpliwie cenny dodatek nie tylko dla laureatów, ale także dla zespołu Instytutu, który wraz z całym Katolickim Uniwersytetem Lubelskim jest istotnym ogniwem pomiędzy Polonią a Polską. W takim właśnie wymiarze należy widzieć prezentowaną książkę, która stanowi kolejną pozycję w bogatym i liczącym się dorobku naukowym Instytutu⁶. Podkreślali to też wielokrotnie laureaci w swoich wystąpieniach wygłoszonych przy okazji otrzymania nagród. Jestem przekonany, że książka zainteresuje nie tylko laureatów, ale także wielu innych badaczy i czytelników.

Jerzy Flaga

Polacy w Estonii, red. ks. Edward Walewander, Lublin 1998, ss. 411, ilustracje, TN KUL.

Do tradycji Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL należy organizowanie pod kierunkiem ks. dra hab. Edwarda Walewandra sympozjów poświęconych Polactwu na Wschodzie. Tym razem współorganizatorami byli: Oddział Lubelski Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, Stowarzyszenie Współpracy „Polska-Wschód” oraz Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku. Jak dotąd, każde z takich spotkań zaowocowało tomem opracowań, materiałów, wspomnień i studiów przedstawionych w czasie obrad, a nierzadko nadesłanych *ex post* przez uczestników, dla których spotkanie było inspiracją. W ten sposób pod redakcją ks. Walewandra ukazało się już 16 tomów w zainicjowanej przezeń serii wydawniczej Biblioteka Polonii, seria A: Studia.

Kolejny szesnasty tom poświęcony Polonii estońskiej zaskakuje swą objętością, ponieważ zarówno Polacy, jak i katolicy, którymi oni z reguły są, stanowią w Estonii nikłą mniejszość. Zgromadzenie zatem aż 26 mniejszych lub większych tekstów składających się na tom świadczy o żywym zainteresowaniu terenami dawnych polskich Inflant, gdzie Polonia estońska głównie się skupia.

Książka dzieli się na 8 części, z których pierwszą stanowią przemówienia inauguracyjne sesję, a także wprowadzenie organizacyjne. Można więc od omówienia tej partii materiału w tym miejscu odstąpić. Druga z kolei część, a pierwsza merytorycz-

⁶ Książka ukazała się jako tom X w serii Biblioteka Polonii. Seria B: Materiały i Dokumenty Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym. Szerzej na temat osiągnięć i dokonań Instytutu zob.: ks. E. W a l e w a n d e r, *W służbie Polonii. 20 lat Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym*, Lublin 1992.

na, zajmuje się zarysem problematyki badawczej. Ks. Walewander omówił tu rolę świadectw w kształtowaniu obrazu życia Polaków na Wschodzie. Wyszedł tym samym poza ramy sesji, poruszając wszakże kluczowy problem metodologiczny. Jego sedno tkwi w pewnym przygotowaniu świadka epoki do złożenia relacji. Jest to możliwe tylko w określonej mierze i zależne od osobowości relatora. Z kolei prof. Adam Koseski przedstawił stan i kierunki badań nad Polonią estońską. Bardzo trafne jest tu przeglądowe ujęcie nie samego procesu badań, ale raczej ich rezultatów, co w sumie daje ciekawy obraz społeczności polonijnej na przestrzeni jej dziejów. Im bliżej współczesności, tym bardziej zagęszczał autor zespół konkretnych danych, nie wyłączając elementów statystycznych. Te dwa referaty, bogato udokumentowane, stanowią punkt wyjścia dla prezentacji tematyki szczegółowej, i to zarówno w ujęciu opracowań naukowych, jak i materiałów wspomnieniowo-refleksyjnych.

Następna, trzecia część zatytułowana jest *Polska-Estonia: stosunki polityczne i kulturalne*. Tutaj znawca dziejów Inflant w średniowieczu dr Jan Kostrzak zarysował dzieje stosunków polsko-estońskich na przestrzeni dziejów. Jest to bardzo krótki przegląd problematyki na tym odcinku, raczej zaznaczający, aniżeli rozwijający istotne wątki. Jako informacja encyklopedyczna bez aparatu krytycznego tekst ten również kwalifikuje się do rzędu części wprowadzających w tematykę szczegółową. Inauguruje ją niejako następne studium prof. Rafała Leszczyńskiego omawiające estońskie przekłady literatury polskiej. Ta mało znana tematyka ilustruje niejako więzi między kulturą polską a estońską, wskazując zarazem na szczególne preferencje dla polskich autorów i ich dzieł istniejące w Estonii. Kontynuacją tak ukształtowanej problematyki jest trzecia praca w tej części, pióra prof. Floriana Nieuważnego, pt. *Literatura estońska w powojennej Polsce*. Jest to także wyczerpująca informacja o przekładach polskich estońskich autorów. Można więc powiedzieć, że oba wymienione referaty „filologiczne” przygotowują czytelnika erudycyjnie do dalszej owocnej lektury książki. Dla mniej obeznanych z tematem stanowią próg, który należy przekraczać uważnie, mając świadomość, iż wchodzi się na ziemię nieznaną.

Kolejna część książki poświęcona jest studiom uniwersyteckim. Tutaj bez reszty króluje dobrze znany wielu pokoleniom Polaków czasu zaborów Uniwersytet w Dorpacie–Tartu. Sześć poświęconych tej tematyce studiów cechuje wspólny mianownik uczuciowych powiązań zarówno z problematyką, jak i uczelnią, z którą autorzy na różny sposób są powiązani. Profesor Tadeusz Stegner przedstawił studentów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Dorpackiego. Chodzi oczywiście o fakultet teologii ewangelickiej. Z kolei studenci pochodzili z ziem polskich. Wnikliwe studium prof. Stegnera daje sporo wglądu w samo funkcjonowanie wydziału, jego problemy kadrowe. Wiele miejsca poświęca też życiu studenckiemu, rzucając światło na atmosferę Uniwersytetu Dorpackiego, będącego enklawą względnych swobód w imperium carskim. Najcenniejsze jednak osiągnięcie autora, to ciekawa panorama braci studenckiej. Sięga ona poza Dorpat i często obejmuje losy byłych dorpatczyków i ich dokonania.

Życiem codziennym studentów polskich w Dorpacie w XIX i na początku XX w. zajął się młody historyk gdański, Arkadiusz Janicki. Jego obszerne studium, odznaczające się dobrą dokumentacją, może zainteresować także przygodnego czytelnika. Przybliży on atmosferę panującą na uniwersytecie i współżycie studentów, których

dzieliło pochodzenie, przekonania, stopień zamożności, a łączyła tradycja uczelni, będącej jak gdyby pomostem między centrami kulturalnymi Wschodu i Zachodu. Poprzez wykładowy język niemiecki bliższy był Zachód, ale właściwie środowiska studenckie – o jednym trudno mówić – żyły własnymi tradycjami, stąd wynarodowienie, częste zjawisko na uniwersytetach rosyjskich, tu słabe zbierało żniwo.

Specjalistyczne studium prof. Aleksandra D. Duliczenko z Tartu na temat odradzania się studiów polonistycznych na tamtejszym uniwersytecie, głównie w XX w., jest krótką informacją na temat programu studiów i wykładowców. Rzut oka w XIX w. pozwala na uchwycenie tradycji tego przedmiotu, który okresowo można raczej określić jako studium slawistyki szeroko pojętej. Autor doprowadza swój temat aż do współczesności, toteż tekst dr Skrzyńskiej-Lewandowskiej poświęcony współczesnemu nauczaniu języka polskiego na uniwersytecie w Tartu jest jak gdyby jego kontynuacją. Autorka przekazuje własne doświadczenia. Stara się nie wartościować spostrzeżeń, ale poprzestaje raczej na opisie, bardzo osobistym i wiążącym doświadczenia pedagogiczne z całokształtem przeżyć w Tartu. Profesor Jan Lewandowski ma także doświadczenia wykładowcy na uniwersytecie w Tartu, w swym wystąpieniu przedstawił jednak i scharakteryzował sylwetki Polaków, którzy w XX w. otrzymali na tamtejszym uniwersytecie doktoraty *honoris causa*. Jest to wartościowy przyczynek ilustrujący kontakty kulturalne polsko-estońskie.

Kolejna część pracy ukazuje Polaków w dziejach Estonii. Chrystusowiec Ryszard Fyda przedstawił na podstawie sporego materiału archiwalnego stan Polonii estońskiej w okresie międzywojennym. Jest to studium faktograficzne, powstałe jako rozprawa magisterska, odznaczające się zwięzłym, ale konkretnym omówieniem sytuacji Polaków w Estonii, zarówno emigrantów czasowych, jak i osiadłych tam na stałe. Profesor Andrzej Chodubski poszerzył w swym wystąpieniu pole widzenia Polonii estońskiej o bogatszy kontekst historyczny, poświęcając sporo uwagi także tamtejszej polskiej wspólnotie katolickiej. Charakterystyczne w jego artykule jest wszakże wskazanie na trendy rozwojowe współcześnie obecne wśród Polaków w Estonii.

Kolejna, szósta część książki zatytułowana jest *Organizacje polskie i duszpasterstwo*. Problematyce kościelnej poświęcone są tu trzy prace: ks. prof. Bolesława Kumora, omawiająca organizację Kościoła katolickiego w Estonii, ks. Zbigniewa Piłata, marianina, obrazującego z pozycji tam działającego duszpasterza obecne duszpasterstwo polskie w Estonii, oraz ks. dra Bernarda Kołodzieja zajmującego się działalnością chrystusowców w tym kraju. Prace te nawzajem się uzupełniają i w sumie dają pełny obraz zagadnienia, aczkolwiek nie udało się uniknąć powtórzeń, zwłaszcza w partii wiadomości ogólnych na temat tamtejszego katolicyzmu.

Z kolei przyczynki Zofii Woronowicz-Tiits, nauczycielki z Tallina, o życiu organizacyjnym Polonii estońskiej po II wojnie światowej, dziennikarza Mieczysława Maciejaka dającego zarys działalności Stowarzyszenia „Polska-Estonia” i Alberta Noraka, b. mera Tallina, na temat działalności Stowarzyszenia „Estonia-Polska” – to teksty, które wchodzą już całkowicie w dziedzinę współczesności, dzieląc się doświadczeniami i oceniając możliwości na polu opisywanych inicjatyw.

Siódma z kolei część książki, nosząca tytuł *Kontakty polsko-estońskie*, kontynuuje właściwie tematykę wcześniej omówioną. Mgr Lech Ciarkowski przedstawił współ-

pracę dwóch regionów: województwa ciechanowskiego i okręgu Pärnu, uwzględniając dziedziny gospodarczą, kulturalną i kontakty międzyludzkie. Analogicznie mgr Jan Błądek informuje o współpracy między Tallinem i Toruniem. Jeszcze raz zabrał głos Mieczysław Maciejak, wskazując na rolę środków przekazu we wzajemnym upowszechnianiu wiedzy o Polsce i Estonii. Inżynier Arkadiusz Kędziora podzielił się swymi doświadczeniami z czasów, kiedy z ramienia polskich firm Budimex i Budopollexport działał w Estonii. Tutaj relacjonuje pracę polskich konserwatorów zabytków. Wreszcie Irena Szirkowiec zaprezentowała stan współpracy Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” ze środowiskami polskimi w Estonii.

Ostatnia część książki zawiera tylko jeden artykuł prof. Sergieja Isakowa na temat mniejszości rosyjskiej w Estonii. Jest to spore i dobrze udokumentowane studium, którego wartość w kontekście zmian politycznych zaszłych po rozwiązaniu ZSRR i uzyskaniu niepodległości przez Estonię jest niekwestionowana.

Recenzowanie dzieła o tak rozległej tematyce może polegać jedynie na jak najbardziej przejrzystym zaprezentowaniu jego treści i wydobyciu właściwych akcentów umożliwiających globalną ocenę książki. Wydaje się, iż taki cel niniejsze omówienie osiągnęło.

Praca nie rekomenduje się jako łatwa lektura, stanowi jednak ważne kompendium nie pomijające żadnej z istotnych dziedzin składających się zarówno na obraz Estonii, jak i żyjącej w niej społeczności polskiej. Książka zawiera dobre indeksy: osobowy i geograficzny i wprost nieoceniony słowniczek biograficzny autorów. To ułatwia korzystanie z niej. Jeśli dodać staranną szatę edytorską i kilka ciekawych zdjęć przypominających sesję, załączonych na końcu, można mówić o udanym i ciekawym wydawnictwie.

Ks. Zygmunt Zieliński

Polacy w austriackim parlamencie. W 130. rocznicę Koła Polskiego, red. Władysław S. Kucharski, Lublin 1997, ss. 391, Wydawnictwo MULTICO.

W polskiej literaturze badań polonijnych i historycznej tematyka Polaków w Austrii, w tym „parlamentarny wątek” ich funkcjonowania w państwie naddunajskim na przełomie XIX i XX w., zostały już dość dobrze zbadane. Potwierdzają to prace wybitnych badaczy tego zagadnienia, jak profesorów W. Kucharskiego, J. Buszko, A. Pilcha i wielu innych. Ponadto 130. rocznica utworzenia Koła Polskiego w parlamencie austriackim z pewnością nie należy do rocznic, które zmieniały bieg dziejów ludzkości, a refleksja nad nimi jest rodzajem uczenia się i swoistego dojrzewania wielu społeczeństw. Mimo to recenzowana książka, będąca pokłosiem konferencji naukowej zorganizowanej w parlamencie austriackim oraz Stacji Naukowej PAN w Wiedniu 11-12 września 1997 r., której głównym pomysłodawcą i organizatorem był